

TAK PRAVIL PAVEL ZAJÍC PAVLA ZAJÍCE

Pavel Zajíc: Vážný román

Host, Brno 2023, 64 s.

Kino Peklo

Pokaždé když se posadím k počítači, že už konečně dopíšu recenzi na *Vážný román* od Pavla Zajíce (1988), kompletně předělám její úvod. *Vytýkáci dopis Pavlu Zajícovi ve věci poezie*, tak zněl úplně první pracovní název mého textu. Podruhé jsem se chtěla chytit citací, potřetí zas vzpomenout na autorovy předchozí sbírky *Ona místa* a *Peníze* a uvést tak *Vážný román* do kontextu Zajícova vývoje. Vždycky se mi básník PZ nepřímou vysmál.

I první idea, alespoň jak se mi zdálo, jen naskakovala na Zajícovu surovou hru s jazykem, řečí a poezií coby nakonec jen s pouhým materiálem, i ta první idea moji reflexi zbavovala životnosti. A stejně i další.

Začnu tedy jinak: *Vážný román* Pavla Zajíce vyšel v nakladatelství Host – a už jen třeba vizuálem a fyzickou podobou se řadí k těm titulům Hostu, které se čtenářstvem vstoupí do dialogu před samotným otevřením. Jde o knihu formátem velikou. O grafickou podobu se postaral Tadeáš Polák, známý navištickou stylizací svých děl. Na zadní straně obálky se nachází příznačně zajícovsky pojatý peritext – kromě profilu autora jde i o smyšlenou citaci z literárního časopisu, v němž tato recenze vychází, s podrobným bibliografickým údajem, a to včetně ISSN (!).

Tohle vše částečně odhaluje Zajícovu strategii: člověk jako takový pouští do prostoru text. Je nakonec jedno, jestli se jedná zrovna o báseň, odpověď v rozhovoru, nebo o stránku ve zpěvníku včetně zápisu akordů. Text jako takový by ovšem bez člověka nevznikl – i kdyby se jednalo o vhodný prompt pro AI, která si zase vybere z obrovského souboru jiných textů člověkem alespoň částečně stvořených. Text si nikdy tzv. nežije vlastním životem, nikdy neopouští dráhy vymezené autor-sky a recipientsky.

Kvantum jako východisko

S tímto vědomím Zajíc v nové knize přetváří svůj dosavadní básnický výraz. Lyrickou polohu prvotiny i principiálně angažovanou linku *Peněz* si autor přibírá do svého osobního korpusu. Nerezignuje na ně, nevymezuje se proti nim – pouze jeho předchozí role přestávají být rolemi samy o sobě a jsou primárně

omezeny na textovou realizaci, zaujímají svá místa vedle jiných literárních i neliterárních *materiálů*. To je třeba mít na paměti a pravidelně si to opakovat. Materiál a surová hra. Identifikujete při četbě surrealistické postupy v nových kulisách (báseň „Slovenské jaro“)? Nenechte se ošálit, Zajíc na závěr textu umístí citaci celé sloky Žbirkovy písně. Nacházíte v básni ducha Ivana Wernische a divíte se, že končí veršem „*Klaus na loutnu hrál*“, doprovozeným akordovou značkou (b. „Kryl“)? Esence *Vážného románu*.

Navíc i ten „pocit“ čehosi wernischovského či surrealistického je pravděpodobně jen váš – pokud Pavel Zajíc začne třeba i lehce parafrázovat či odkazovat ne úplně přímo, nemáte šanci rozpoznat, co všechno ten jeho korpus obsahuje. To sama jako umělkyně, která podobné postupy využívá, vítám (a to i z pozice čtenářské), ale sama též pozoruji úskalí, jež takové autorské ladění přináší tomu, kdo se ocitne v pozici recipientské.

Zajícovo vztahování se k jiným textům totiž nefunguje pouze na úrovni formální či slovní, ale také například na úrovni motivické. Někde jde o čistou apropiaci, jinde o „ohlasovou“ podobu, jinde čteme pro změnu následující verše: „*Tato veselá historka zastihla poutníka v hostinci U Poutníka. / To je náhodička, vyděsil se čtenář a začal rozvíjet mystickou otázku / svého bytí, toto zapisoval na papír. / Vznikl básník.*“ (báseň „Nícméně“)

Autorův okázalý odstup od textů sám o sobě vytváří v současné české literatuře poměrně ojedinělou estetiku – *estetiku verbálního obžerství*, sugerujícího dojem nedobrovolnosti. Samozřejmě, když bude recipientsko chtít, najde v takové tvůrčí praxi něco známého, něco snad i párkrát jinde čteného. Z předcho-

zích generací například na zmiňovaného Wernische, Stankoviče, snad i Vodseďálka. Ten, kdo četl *Psí víno* během šéfredaktorské éry Buddeus–Hanus–Pek, pravděpodobně najde spojitost zase s tehdejšími programovým směřováním časopisu. A někdo si třeba vzpomene i na takového Václava Kahudu. A všechno, všechno to budou nakonec jen ozvěny, dojmy možné blízkosti. „Ale“, „nakonec“ a „jen“, opět si to zopakujme – *materiál*. To, co básník Pavel Zajíc ve své nové knize činí, je ve své fragmentární původnosti z principu neoriginální, (nikoli paradoxně) nepůvodní. Ke všem těm neuspořádaným částem ve *Vážném románu* přistupuje Zajíc jako prakticky „trojjediný sjednotitel“: okázale afektovaný, provokativně (a zdánlivě) prvoplánový i klamavě chaotický.

(Post)koncepte?

Co by nejspíše šlo těžko poznat z průběžných časopiseckých publikací, nachází oporu v „kondenzované“ formě básnické knihy – ostatně podíváme-li se do tiráže, nepřekvapí nás, že odpovědným redaktorem *Vážného románu* byl Jiří Štěpán, mj. autor sbírky *Partitura a provedení*. Při znalosti tvorby Štěpánovy a Zajícovy je jasné, že by druhý jmenovaný jen těžko hledal bližší autorské spříznění či rovnou porozumění.

Lze si samozřejmě položit otázku, jak velké byly redakční zásahy do rukopisů, jak moc byla nová Zajícova forma divoká v původní podobě odevzdané do nakladatelství. Je ale těžké – a nakonec nejspíš i zbytečné – pokoušet se takovou otázku zodpovědět, ačkoli, použijeme-li analogii z hudebního světa, nutkání objevovat, jestli „tady ten refrén producent vyhodil“, neustává ani po několikerém přečtení *Vážného románu*.

Ona totiž ta kniha v současné poezii vskutku nemá mnoho obdób, přemýšlím nahlas a sama sobě se vysmívám za takové klišé. „*Nebál bych se hovořit o postkonceptualistických strategiích*“, napsal mi před pár měsíci v reakci na mou vlastní knihu před časem jistý jiný redaktor, editor, básník, hudebník, akademik DB. Když o takové reflexi mluvím s jinými literárně činnými lidmi, v žertu říkám, že mě „DB obvinil z postkonceptualismu“, a následně, když jsem sama, přistihuji se, že leckdy marně hledám oporu v jiných knihách – tedy oporu širší, znatelnější. „Tendence“ onoho postkonceptualismu nacházím, ale víceméně náhodou, a navíc jako tendence dílčí. Moje znalost je samozřejmě ovlivněna tím, co se mi zrovna dostane do ruky: Oválská? Háblová? Vnímám něco takového u výstupů (záměrně neříkám textů) Ondřeje Buddeuse, když je zachytím na sociálních sítích? A neomlámí mi dotyční o hlavu mou teoretickou neznalost či to, že u nich čtu něco, co nezamýšleli?

Opět si kladu otázku a moje roztržiténa pozornost mi brání odpovědi. V této situaci ke mně přichází *Vážný román* a recenze, které na tuto knihu již vyšly. Do dialogu se sbírkou přede mnou vstoupili Libor Staněk II. (*Host*) a Ladislav Slezák (*iLiteratura*). Když si jejich texty čtu, nabývám dojdu, že oba se se Zajícovou poezií více (Slezák) či méně (Staněk II.) minuli, resp. že ony texty bezděčně přijaly úlohu „jen dalšího materiálu“. Opakujme: *materiál*. Zatímco Slezák dává *Vážnému románu* rámec postmoderní, Staněk naopak jako by chtěl existenci Zajícovy knihy dokázat vlastní teze. Nachytl autor i vlastní recenzenty? Nejspíš... Ale zpět ke zmiňovaným postkonceptualistickým strategiím.

Vznikl básník

Pokud vlastní četbě vytýkám, že v ní nenacházím to, co bych chtěla, respektive že můj aktuálním hyperfokusem ovlivněný hlad roste, je mi *Vážný román* rázným protiargumentem, třebaže do jisté míry náhodným a mimoliterárními okolnostmi ovlivněným. Když si píšu s vlastním nakladatelem, pronesu občas, že nějakou dobu nechci vydat další básnickou knihu – že si nedovedu představit, kam bych se mohla, formálně či praxí, posunout dál.

A tak sedím u počítače a konečně dopisuji text o *Vážném románu*. Básnířka recenzuje básníka – praxe už jaksi „ze sportu“ kritizovaná, ovšem nadále neochvějně běžná. Díky tomu se ale nemusím přísně držet literárněkritické role – díla jiných jsou díky takovéto autorsko-publicistické pozici odpověďmi na mé vlastní, mnohdy i čistě osobní potřeby.

Tedy konečně k tomu postkonceptualismu. Když se totiž domnívám, že zmínění recenzenti se s knihou minuli, mám kromě již řečeného na mysli, že k textům Pavla Zajíce přese všechno nakonec přistupovali jako k básním. Tedy – v tradičním smyslu představ, jak by nejspíše měla vypadat poezie, respektive v tom smyslu, jak si poezii představují ti dva dotyční. Sám Slezák sice otevírá recenzi na Zajícovu sbírku slovy „*Je jen otázka, kolik je v ní poezie*“, nicméně v následujících odstavcích nedokáže přesáhnout prvoplánovou provokativnost řečené otázky, a jak jsem již napsala, zasadí *Vážný román* do postmoderního rámce, což s sebou, bohužel nese notnou nepřesnost spojenou s pohodlností. Podobně činí Staněk, který ji staví do protikladu k *nové citlivosti* či obecně k současným básnickým tendencím, jež mu, coby kritikovi, nekonvenují. Zajícova kniha se ale takovými dílčími záležitostmi nezabývá. *Materiál*. Třebaže se jedna z básní jmenuje „Editor přírodní lyriky“, třebaže jinde lze číst: „*Je to vše jen návod k tomu, jak nepsat sbírku básní? Páté přes deváté jako cajtgajst*.“ I tyto složky knihy jsou dokonale nahraditelné, zastupitelné, v předchozích odstavcích jsem zmiňovala, že i neoriginální.

A tak tedy konečně... Postkonceptualismus, resp. jeho strategie. Vybízela-li jsem během různých tematických a myšlenkových odboček k opakování slova *materiál* a zapojovala do úvah i dosavadní recenze, teprve teď mohu s klidným svědomím konstatovat oprávněnost takového konání. Právě to, co se ve většině textů *Vážného románu* „zaměnitelně“ děje v prvním plánu, má samo o sobě krátkou životnost: Slovensko? Klaus? Přírodní lyrika? Nějaká další z ekonomických, sociálních či marketingových kulís současného světa? To všechno brzy zanikne, na konkrétní obsah promluvy se brzy zapomene. Zajíc coby básník si totiž v druhém, ne tak provokativním plánu

všimá spíš, jak se o tom či onom mluví – ale místo jednoznačného „statementu“ smyje hranice mezi cosplayem a karikaturou: *zde si, milé čtenářstvo, musíš poradit samo, já to jenom režírui. Příznávám, že mi to činí potěšení a zjevně tím něco sleduji*. To je náhodička. Vznikl básník.

Stonks!

A tak, vrátíme-li se k *estetice verbálního obžerství*, podíváme-li se „za“ ony básně, seznáme, že Zajíc svým chaotickým chrlením nesleduje pouze okamžitý účinek na čtenářstvo. Skrže neustávající chaos estetiku konstruuje a rovnou na ni dává důraz, ačkoli se na její výsledné podobě podílí „pouze částečně“. Asi jako když Elon Musk na síti X omezí dosah příspěvků se slovem *cis*. Nebo naopak, když investuje finance do MAGA propagandy. Stejně jako Musk ani Zajíc není jen pouhým amplifikátorem, ale zároveň aktivním tvůrcem obsahu, majícím na podobu „svého“ světa nezanedbatelný vliv. Na rozdíl od Muska ale za

jedním Zajícem stojí Zajíc druhý. Ten, který, jak píší, sugeruje nedobrovolnost, který si hraje s přetrvávající romantizací básnictví ve službách té či oné ideologie.

Nakonec je *Vážný román*, končící mimochodem slovy „*NEVSTUPOVAT / VZNIKÁ ROMÁN*“, poměrně nevážný a morbidně legrační. A stejně jako na síti X, i v případě této knihy si lze *blue check mark* jednoduše nezaplátit. Ve světě, jehož pokřivenou podobu nám pomyslný algoritmus Pavla Zajíce zas a znovu předkládá, respektive prakticky vnučuje, být... můžeme. Ale rozhodně nemusíme přistupovat na jeho pravidla. ■

inzerce

Tištěné předplatné 1 050 Kč,
elektronické předplatné 550 Kč.
itvar.cz/predplatne

tvar
obytelník živé literatury

Afrika v Evropě
Někdy je ta taška těžká
třebaže náš slz
ředěných smíchem.
Elizabeth Awori

Polsko
anebo k obědu bude nudná polévka
v divadle budou hrát Shakespeara
bude přšet
Tadeusz Rózewicz